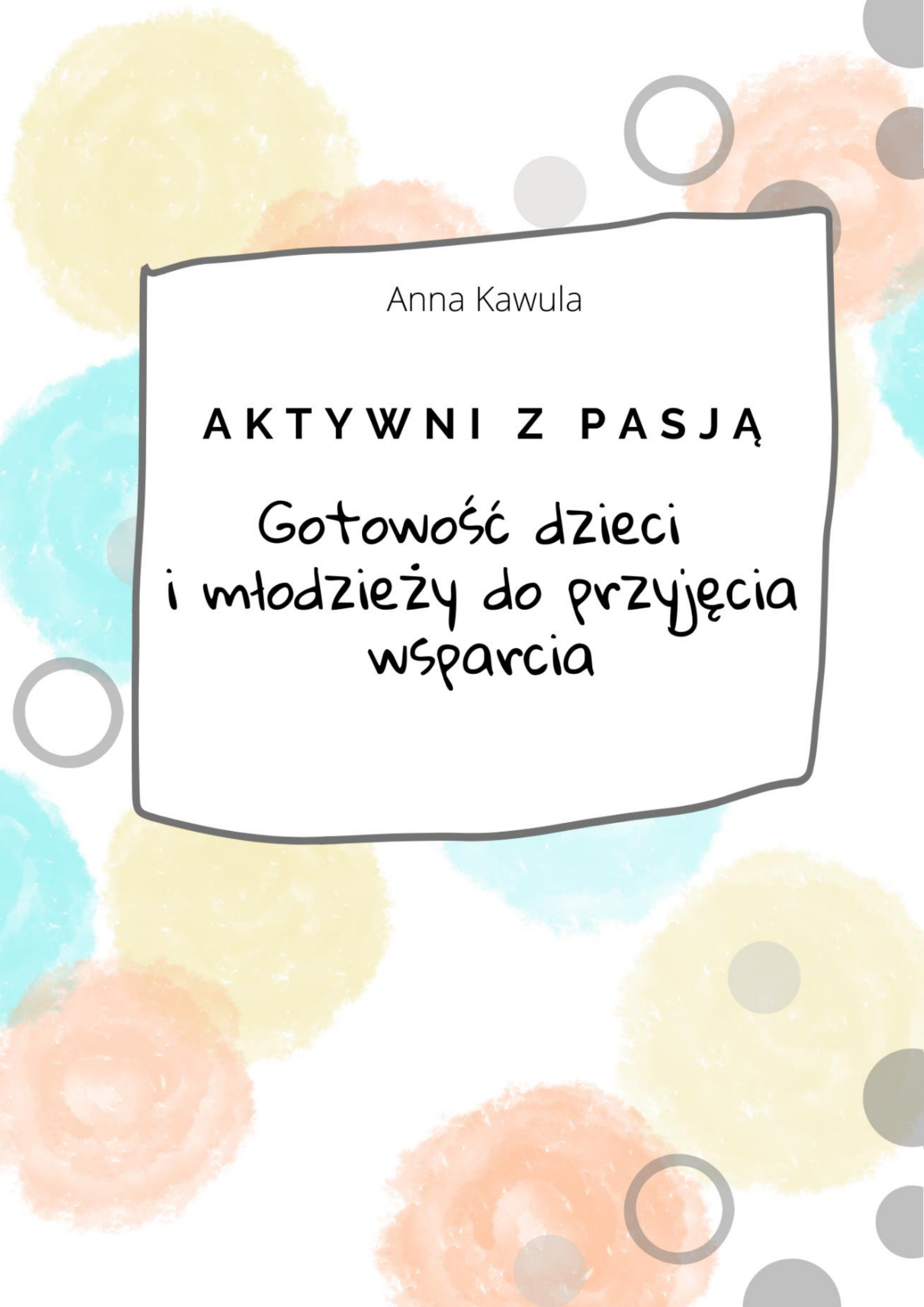

Anna Kawula

AKTYWNI Z PASJĄ

Gotowość dzieci
i młodzieży do przyjęcia
wsparcia

Redakcja i korekta: Anna K. Duda
Projekt okładki i ilustracje: Anna K. Duda

Autor: Anna Kawula

Materiały opracowane w ramach projektu "Aktywni z pasją - praca zdalna z młodzieżą w kryzysie emocjonalnym"

Niniejsza publikacja jest objęta prawami autorskimi i stanowi własność autorów oraz wydawcy. Zabrania się zmieniać, kopiować i w jakikolwiek sposób wykorzystywać publikację bez pisemnej zgody właścicieli. Powielanie bez wiedzy autora i wydawcy jest niezgodne z prawem.

Partnerami projektu są: Stowarzyszenie Mediatorzy Polscy; Krakowski Instytut Logoterapii; Instytut Inspira; Pracownia Profilaktyczno-Wychowawcza STOPKA; Centrum Edukacji Polskiej; Ola Chodasz.

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
ul. Podchorążych 2, 30-085 Kraków

Kraków 2022

**Ministerstwo
Edukacji i Nauki**

"AKTYWNI Z PASJĄ – Praca zdalna z młodzieżą w kryzysie emocjonalnym"
finansowany ze środków programu
„Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki
oraz Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Gotowość młodzieży do przyjęcia wsparcia

Trzynastoletni uczeń po raz kolejny nawiązuje relację z nowo poznanym wolontariuszem, który ma udzielać mu wsparcia edukacyjnego. Siedzi zamyślony, zapytany o marzenia szybko odpowiada, żeby uniknąć dalszych wynurzeń. Wolontariusz natomiast stawia kolejne pytania, starając się rozeznaczyć jego problemy i potrzeby edukacyjne. Lekko pochylony, słucha beznamiętnych opowieści o mijającym dniu w szkole. Jego myśli są daleko, sprowadzony na ziemię kolejnymi pytaniami o trudnościach w nauce, chłopiec zaczyna drżącym łamanym głosem odpowiadać: jestem beznadziejny, nic nie potrafię, jestem głupkiem.

Przytoczona tu scena stanowić może dla wielu osób nieznaną obraz rzeczywistości szkolnej, tworzy swoistą opozycję do głosów wieszczących wspaniały rozwój oświaty polskiej – choćby sytuacji udzielanego wsparcia edukacyjnego, która w oczach wielu specjalistów bywa coraz bardziej niewyraźna, momentami wręcz kłopotliwa. Kto nie zauważył, przegapił, nie dopilnował? Sytuacja w polskim szkolnictwie przed rokiem 2019 nie była imponująca, jeśli chodzi o wsparcie edukacyjne, dzieci i młodzieży potrzebowały znacznie więcej niż otrzymywały. Przed okresem pandemii Covid – 19, zauważalne były również braki w szeregach kadry pedagogicznej, jak również możliwości pomocowe wolontariuszy. Pandemia jeszcze bardziej odizolowała nauczycieli od uczniów, wzmocniła dystans, pogłębiła problemy. Wypracowane relacje zostały mocno ograniczone, natomiast nowych nie udało się wypracować.

Problemy dzieci i młodzieży

Wydaje się, że każdy rodzic chce, aby jego pociecha dobrze radziła sobie w szkole i zdobywała jak najlepsze oceny. Gdy pojawiają się problemy, wiele osób próbuje je naprawić poprzez zmuszanie do nauki, różnego rodzaju kary i nakazy związane

z dłuższym spędzaniem czasu nad książkami. Tymczasem to pogłębia dezintegrację, obniża samoocenę i poczucie własnej wartości. Należy bowiem zrozumieć przyczyny, które stoją za słabszymi wynikami, a także indywidualne preferencje dziecka. Zapobiegliwi rodzice organizują swoim pociechom zajęcia pozalekcyjne i doksztalcające, natomiast dzieci z rodzin dysfunkcyjnych zostają pozostawione same sobie z pogłębiającymi się zaległościami, postawą wycofania i wyobcowania.

Źródła trudności w przyswajaniu wiedzy mogą być różnorakie, nie dotyczą braku chęci i lenistwa ze strony dziecka. Wskazać można między innymi:

- brak warunków do nauki – mowa o warunkach domowych. Ciągły hałas, brak wolnego miejsca do nauki, presja ze strony rodziców. Wszystko to może mieć wpływ,
- zaburzenia integracji sensorycznej – nieodpowiednie oddziaływanie zmysłów,
- zaburzenia funkcji wzrokowej – wpływają na naukę czytania i pisanie,
- problemy rodzinne – atmosfera panująca w domu często wpływa na wyniki ucznia, problemy rodzinne mogą przełożyć na gorsze oceny.
- nieodpowiednie relacje z rówieśnikami – jeśli dziecko nie czuje się dobrze w szkole, nie będzie chciało do niej uczęszczać. Nie mówiąc już o efektywnej nauce.

Co ciekawe, jak wynika z badań Kantar Millward Brown ponad 90 proc. rodziców pomaga swoim dzieciom w odrabianiu lekcji. Niestety, pomoc często przyjmuje formę wyręczania dzieci w wykonywaniu zadań domowych. Często dziecko nie zgłasza, że ma trudności. Jeśli tego nie zrobi, a my widzimy, że z dzieckiem coś dzieje się osobliwego, warto zgłosić się do nauczyciela i zapytać jak dziecko daje sobie radę. W przypadku przedszkola i szkoły na pewno pierwszymi osobami, które mogą zauważyć nieprawidłowości są nauczyciele. Jakiej najczęściej trudności występującej wśród dzieci i młodzieży zauważają nauczyciele:

- trudności w zapamiętywaniu i w zdobywaniu wiedzy,
- trudności w zdobywaniu oczekiwanych umiejętności,
- trudności w praktycznym stosowaniu wiedzy,

- trudności w odczuwaniu wartości,
- brak koncentracji,
- konflikty na linii dziecko-rodzic, rówieśnicy, nauczyciel-uczeń,
- zaburzenia lękowe,
- niska samoocena ucznia,
- trudne zachowania sprawiające problemy wychowawcze,
- zachowania agresywne i autoagresywne.

Wszystko to prowadzi do powstawania niepowodzeń szkolnych. Często właśnie to nauczyciel jest osobą pierwszego kontaktu, z którą możemy ustalić plan działania i wybrać odpowiednie miejsce, gdzie możemy zgłosić się po pomoc. Mamy również możliwość szukania pomocy u pedagoga szkolnego. W każdej chwili możemy również udać się do specjalistycznych poradni. Z pomocy specjalisty warto również skorzystać w każdej sytuacji kiedy cokolwiek niepokoi rodziców. Do specjalisty warto również udać się wtedy kiedy nauczyciele w przedszkolu lub w szkole zgłaszają uwagi i przekazują rodzicom informacje, które ich niepokoją w związku z zachowaniem ich dziecka.

Formy pomocy

Dla wielu rodziców rozwiązaniem problemów dziecka z nauką są korepetycje. Trudno nie zauważać ich zalet – w ich trakcie uczniowi poświęcane jest 100% uwagi. Korepetytor skupia się wyłącznie na nim, dzięki czemu jest w stanie w sposób efektywny podejść do takiego nauczania. Dziecko ma więcej czasu na to, aby pomyśleć, zapytać o radę czy zrozumieć nurtujący go problem. Nauczanie poprzez korepetycje nie musi być jednak pierwszym i najlepszym rozwiązaniem. Na samym początku wystarczyć może zwykła rozmowa z dzieckiem oraz pomoc w skutecznym przyswojeniu wiedzy. Zawsze jest dobra pora na poradę u specjalisty. Jednakże zanim zdecydujemy się na wizytę u specjalisty zastanówmy się głęboko w czym tkwi problem. Czasami wystarczy weryfikacja czasu tj. wypunktowanie ile czasu dziecko spędza na zajęciach popołudniowych, używa tabletu, przesypia, a ile swobodnie się bawi. Czasami

zdarza się, że dziecko jest przeładowane czy brak jej/mu czasu na odpoczynek i swobodną zabawę.

Warto podkreślić, że na wniosek rodzica dziecko może być zbadane pod kątem specyficznych trudności w uczeniu się takich jak dysleksja. W klasach I-III mówimy o ryzyku dysleksji, co nie znaczy, że w tym czasie nie podejmuje się żadnych działań wspierających. Co więcej, już w przedszkolu możliwe do zaobserwowania są wczesne symptomy zaburzeń, które w pełnym obrazie ujawniają się zazwyczaj na etapie edukacji szkolnej. Na początku współpracy terapeuty – diagnosty – dokonuje rozpoznania. Ponadto podczas badań przesiewowych w przedszkolach i edukacji początkowej logopedzi zarówno w szkole, jak i w przedszkolu przeprowadzają diagnozy i informują rodziców czy dziecko wymaga terapii, wsparcia, korekcji lub kompensacji. Można również udać się po diagnozę i opinię do Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej, która udziela dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym pomocy logopedycznej, a także prowadzi działania na rzecz wspierania rodziców i nauczycieli w wychowywaniu oraz kształceniu dzieci i młodzieży.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą potrzebować dodatkowego wsparcia, polegającego na udziale w specjalistycznych zajęciach :

- * korekcyjno- kompensacyjnych,
- * logopedycznych,
- * socjoterapeutycznych,
- * rewalidacyjnych i innych.

Podobnie jest z problemami w zachowaniu, choć tutaj sytuacja zazwyczaj wygląda nieco inaczej. To najczęściej nauczyciel wychowawca informuje rodzica o nieodpowiednim zachowaniu dziecka. Przyjmuje się różne formy kontaktu takie jak uwaga do dzienniczka, info w e-dzienniku, email czy telefon z prośbą/zaproszeniem na rozmowę indywidualną. W jakiej sprawie i w jaki sposób ustalony jest zwyczajowy kontakt z wychowawcą jest bardzo indywidualne.

Problemy wychowawcze często są też konsultowane z psychologiem czy pedagogiem szkolnym. Zdarza się, także że potrzebna jest opinia psychiatry czy

diagnostyka neurologiczna, aby wykluczyć jednostki chorobowe czy zaburzenia zdrowotne. Wszelkie zachowania, które nas niepokoją należy dociekliwie obserwować, a nawet w miarę możliwości zapisywać łącznie z godziną/datą czy wydarzeniem które nastąpiło przed lub po – tak , aby specjalista mógł określić czy to co zauważamy jest faktycznym problemem.

Jeśli są to problemy zdrowotne to oczywiście niezbędna jest wizyta z lekarzem pierwszego kontaktu i lekarzami specjalistami w celu szczegółowej diagnozy. Warto pamiętać, żeby wszelkie choroby przewlekłe, nieprawidłowości zdrowotne czy nietolerancje pokarmowe należy również zgłaszać wychowawcy – to bardzo ułatwia dziecku pobyt w szkole. Jeśli dziecko na przykład musi nosić okulary warto poprosić nauczyciela, żeby siedziało ono w pierwszych ławkach blisko tablicy. Nauczyciel może (z taktem) przypominać uczniowi o założeniu lub zdjęciu okularów – dzieci naprawdę o tym zapominają.

Wielu nauczycieli i wychowawców uważa, że najlepszym terapeutą dla dziecka są jego koleżanki i koledzy z klasy czy szkoły (np. współpraca w grupach, w parach, pomoc w przemieszczaniu się, pomoc w nauce). Dlatego w planowaniu działań pomocowych warto uwzględnić również rówieśników ucznia. Stanowią oni naturalną grupę odniesienia dla adolescenta i wywołują wzajemny wpływ na siebie. By wspierać samodzielność dziecka, należy jednak tę pomoc zmniejszyć, lub nawet wycofać w odpowiednim czasie.

Natomiast zwracając się z prośbą o pomoc do organizacji pozarządowych, czy świetlic socjoterapeutycznych możemy spotkać się z wolontariuszami, którzy są źródłem pomocy i wsparcia edukacyjnego, ale również i emocjonalnego.

Wsparcie emocjonalne ma na celu zapewnianie opieki, przekazywanie emocji uspokajających, odzwierciedlających troskę i pozytywne ustosunkowanie, uwalnia od napięć i negatywnych uczuć, wpływa na samoocenę, daje poczucie nadziei, jest najpowszechniejsze, chociaż nie zawsze konieczne. Wsparcie emocjonalne polega na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych typu: „Jesteś przez nas kochany”,

„jesteś nasz”, „lubimy cię”, „nie poddawaj się”, „nie ulegaj”. Właśnie ta forma wsparcia stanowi ważny element „spirali życzliwości”¹.

Kluczową sprawą bez względu na to kto komu udziela pomocy i wsparcia jest przeprowadzona diagnoza, czyli rozpoznanie „jakiego rodzaju pomoc jest potrzebna?” oraz gotowość do przyjęcia pomocy i wsparcia.

Gotowość do przyjęcia wsparcia

Analizując gotowość dziecka do przyjęcia wsparcia, należy przyjrzeć się, z jednej strony, przebiegowi dotychczasowego rozwoju dziecka, a z drugiej, jego aktualnemu funkcjonowaniu. Istotnymi czynnikami, jakie należy brać pod uwagę są: wiek i płeć dziecka, cechy temperamentu, poziom rozwoju dziecka (fizyczny, emocjonalno-motywacyjny, społeczny, w tym moralny, poznawczy, językowy), a przede wszystkim stosowane przez nie sposoby regulacji emocji, kształtujące się na podstawie jego wcześniejszych doświadczeń emocjonalno-społecznych².

Jak zachować się w nowej, społecznej sytuacji? Jak poradzić sobie z narastającym niepokojem, silnym stresem, ciągłymi zmianami? Nawet osoby dorosłe borykają się ze skutkami izolacji wprowadzonej w okresie pandemii – a jak mają sobie poradzić z tą sytuacją dzieci, których otoczenie społeczne ulega ciągłym modyfikacjom?

Młodzi ludzie często zwracają uwagę na brak wsparcia emocjonalnego ze strony nauczycieli, co może skutkować wycofaniem, zawiedzionym zaufaniem, a w przyszłości trudnościami zarówno w szkole, jak i w życiu osobistym. Wsparcie emocjonalne nauczyciela jest ważnym czynnikiem osiągnięć edukacyjnych dzieci i młodzieży, rozwoju ich umiejętności społecznych. Udzielanie wsparcia emocjonalnego ze strony kompetentnych nauczycieli wydaje się ważniejsze w obliczu

¹ Kawula S., (2004) Człowiek w relacjach socjopedagogicznych, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 58.

² Brzezińska, A. (2009). Nauczyciel jako organizator społecznego środowiska uczenia się. Forum Dydaktyczne 5/6, 6–19.

współczesnych problemów społecznych. Wszechobecne zagrożenia pandemią i konfliktami wojennymi powodują, że obszar edukacji wymaga również przewartościowania i nowych kierunków działania.

Jak podkreślają badacze problemu udzielania wsparcia nauczyciele odpowiedzialni są m.in. za tworzenie odpowiedniej atmosfery, za budowanie zaangażowania i motywowanie. W budowaniu kompetencji emocjonalnych nauczyciela charakterystyczne są zwłaszcza:

- empatia, podstawa budowania relacji z uczniami, umiejętność współodczuwania, niesienia pomocy;
- entuzjazm, umiejętność rozbudzania zapału i budowania zaangażowania;
- przebaczenie, umiejętność przełamywania swoich negatywnych odczuć i wcześniejszych złych doświadczeń, np. z danym uczniem;
- optymizm, pozytywne nastawienie, przejawiające się m.in. wspieraniem uczniów w dążeniu do osiągnięcia celów mimo pojawiających się trudności;
- władza wychowawcza rozumiana jako przewodnictwo i wzbudzanie autorytetu, niezbędna do kształtowania postaw, a przy tym dająca poczucie spójności i bezpieczeństwa;
- budowanie relacji interpersonalnych, umiejętność praktycznego korzystania z repertuaru zachowań werbalnych i niewerbalnych;
- pewność siebie jako gwarant stabilności emocjonalnej i radzenia sobie z utrudnieniami wychowawczymi;
- sprawiedliwość społeczna, akceptacja odmienności i przekazywanie ducha tolerancji;
- zaufanie to m.in. poświęcanie czasu, wysłuchiwanie, zaangażowanie;
- znajomość kultury uczniowskiej, bycie na bieżąco ze zjawiskami występującymi w świecie młodzieży, akceptowanie odmienności³.

³ Madalińska-Michalak, J. i Górska, R. (2012). Kompetencje emocjonalne nauczyciela. Warszawa: Wolters Kluwers Polska SA

Gotowość szkoły do udzielania wsparcia dziecku powinna uwzględnić zaspokojenie jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych pełni znaczącą rolę zarówno we wspieraniu startu szkolnego, jak i w przygotowywaniu dziecka do funkcjonowania w szerszym środowisku społecznym. Badania prowadzone w instytucjach edukacyjnych pokazują, iż w zależności od panujących tam warunków dzieci różnie się adaptują, różnie w nich funkcjonują i osiągają różne rezultaty. Wyniki tych badań wskazują, iż najważniejsze z punktu widzenia adaptacji dziecka w szkole są:

1. stosowanie indywidualnego podejścia do edukacji, polegającego na dostosowaniu wymagań oraz rodzaju wsparcia do potrzeb dziecka, także do jego trudności bądź szczególnych możliwości,
2. współpraca z rodzicami, oparta na otwartości i wzajemnym wspieraniu się w optymalizowaniu warunków edukacji,
3. poziom zaangażowania wszystkich pracowników szkoły w organizowanie przyjaznych dla dziecka warunków do nauki⁴.

W przypadku problemów, warto podkreślić fakt, że każde dziecko jest inne, toteż zwykle nakazanie mu, by „nam zaufało i powiedziało w czym leży problem” nie wystarczy. Jak zmotywować dziecko do otwartości? Przede wszystkim nie stwarzać atmosfery presji i nadmiernych oczekiwań. Ważne jest także wspólne przeżywanie problemu, aktywnie zaangażować się w proces nauki. Warto poświęcić mu więcej uwagi, dać czas na przyzwyczajanie się do nowej osoby, sytuacji. Jak to zrobić? Należy pozostawić dziecku odpowiednią ilość swobody, tak aby samo wybrało czas, a przy okazji inspirować go do poznawania świata. Najczęstszy błąd rodziców i wolontariuszy to wykonywanie zadań domowych za dzieci. Z pewnością nie jest to dobre rozwiązanie, ponieważ nie rozwiązuje problemów, a wręcz może je pogłębić.

Kolejną kwestią jest też umiejętne prowadzenie rozmowy - aktywne słuchanie, co nie oznacza stawianie dziecka w „ogniu pytań”. Należy ostrożnie stawiać pytania, dać wystarczający czas na odpowiedź, wprowadzić atmosferę zaufania. Zaufania nie

⁴ Brzezińska, A. I., Matejczuk, J., Jankowski, P., Rękosiewicz, M. (red.). (2014). Sześciolatki w szkole: rozwój i wspomaganie rozwoju. Poznań: Wydawnictwo Humaniora.

można uzyskać w pośpiechu poganiając dziecko i wyręczając we wszystkim. Czasami uzyskujemy nie porozumienia robiąc coś wspólnie, poprzez dłuższe przebywanie razem.

Gotowość dziecka do przyjęcia wsparcia jest w dużym stopniu związana z naturą doświadczanych przez nie kontaktów z innymi ludźmi, dlatego też dzieci, których rodziny mają dostęp do różnych form wsparcia, lepiej się rozwijają. Dotyczy to zarówno formalnych (zinstytucjonalizowanych), jak i nieformalnych źródeł wsparcia. Mogą to być, znajdujące się w sąsiedztwie, instytucje i miejsca oferujące spotkania i wsparcie dla rodziców, a dzieciom ciekawe zajęcia, takie jak świetlice socjoterapeutyczne, kluby, centra, stowarzyszenia, parki, place zabaw i inne, zapewniające przyjazne środowisko i dające okazję do nieformalnych spotkań.

Literatura

Brzezińska, A. (2009). Nauczyciel jako organizator społecznego środowiska uczenia się. *Forum Dydaktyczne* 5/6, 6–19.

Brzezińska, A. I., Matejczuk, J., Jankowski, P., Rękosiewicz, M. (red.). (2014). *Sześciolatki w szkole: rozwój i wspomaganie rozwoju*. Poznań: Wydawnictwo Humaniora.

Kawula S., (2014). *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń.

Madalińska-Michalak, J. i Góralska, R. (2012). *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*. Warszawa: Wolters Kluwers Polska SA